

Базелюк Василь Григорович,
старший викладач кафедри менеджменту освіти,
економіки та маркетингу «Університету
менеджменту освіти» АПН України,
кандидат педагогічних наук.

Українська школа в умовах модернізації: цінності і цілі.

Анотація: У статті розкрито взаємозв'язок між цінностями, місією та метою діяльності загальноосвітнього навчального закладу. На конкретних прикладах показано типові помилки, яких припускаються керівники шкіл визначаючи місію і мету діяльності загальноосвітнього навчального закладу

Ключові слова: цінності, місія, мета, загальноосвітній навчальний заклад

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковим чи практичними завданнями. Необхідність якісних змін у шкільній освіті зумовлена багатьма факторами, серед яких зміни в економіці, суспільно-політичному та духовному житті. Процеси глобалізації та інтеграції викликають переосмислення ролі національної і міжнародної культур та диктують необхідність формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. Нові потреби та виклики призводять до перегляду старих цінностей і цілей та диктують необхідність впровадження нових. Перерахування чинників, які породжують необхідність змін у шкільній освіті, можна ще довго продовжувати. Але, гадаю, і так зрозуміло, що середовище, в якому функціонує школа, стає все більш динамічним і не дає їй можливості працювати в режимі звичайного функціонування. Разом з тим, будь-які зміни потребують не лише рішучих кроків керівників, а й визначення підстав і постійного звернення до цінностей, як головної опори в педагогічній та управлінській діяльності.

Недооцінка ціннісних підстав та правильно визначених і встановлених цілей діяльності рівнозначна відсутності об'єднуючого центру, стрижневої ідеї, навколо якої групуються всі інші види шкільної діяльності.

У ціннісному аспекті суттєвою є не лише об'єктивна природа предметів і явищ дійсності, а й цінність того чи іншого об'єкта для задоволення певних потреб. Відповідно, виникає необхідність розглядати людську діяльність з позицій ціннісного підходу. У зв'язку із цим вважаємо за необхідне зупинитись на визначенні ключового поняття – «цінність». [3]

Цінність сприймається як об'єктивна властивість речей, закладених у їхній природі. Цінності не можна нав'язати або досягти силою, довести науково або логічно, неможливо вибудувати ієрархічну піраміду цінностей через мінливість критеріїв цінностей та їхніх функцій. Цінності є стрижнем життєвих стратегій, без них втрачається сенс життя. Не існує єдиного трактування природи цінностей. У наш час нараховується понад ста визначень цього поняття. Поза людиною цінності не існують, оскільки це особливий людський тип значущості впливу предметів. Способи та критерії, на підставі яких здійснюється сама процедура оцінювання відповідних явищ, закріплюються в суспільній свідомості та культурі як «суб'єктивні цінності» (установки та оцінки, імперативи та заборони, цілі та проекти, виражені у формі нормативних уявлень), виступаючи орієнтирами діяльності людини «предметні» та «суб'єктивні цінності» є, таким чином, ніби двома сторонами ціннісного ставлення людини до світу [13].

У філософії не існує єдиного підходу до розгляду сутності поняття «цінності», а сучасні трактування зводяться, як правило, до особливої визначеності предметів та явищ, їх суспільної значущості. У цілому представники філософії одностайні в одному: діяльність людини зумовлена аксіологічними властивостями. Т. Парсонс виділяє дію як одиницю поведінки; цим визначається функція цінності - служити основою вибору з альтернативних дій у поведінці [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на яких спирається автор. Існує велика кількість робіт присвячених дослідженню цінностей і ціннісних орієнтацій особистості. Проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій вивчали М.Вебер, С.І. Гессен, І. Кант, М.В.Левіт, А.Н. Леонтьєв, О.Ф. Музиченко, І.І. Огієнко, С.Т. Шацький, З.І. Файнбург та ін. Проблемам якості освіти, формуванню демократичних цінностей присвячена значна кількість наукових публікацій таких вчених, як В.П.Андрущенко, Н.В. Балабанова, В.Г. Вікторов, І.А. Зязюн, С.В.Кострюков, В.Г. Кремень, О.І. Локшина, В.І. Луговий, В.С. Лутай, О.В. Сухомлинська та ін. Проблеми визначення місії та цілей діяльності школи ґрунтовно описані в працях вітчизняних та зарубіжних вчених і науковців серед яких: О.С.Вільханський, Г.А.Дмитренко, В.С.Лазарєв, М.Мескон, О.І.Наумов, М.М.Поташник, А.Хедоури та ін..

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Але не дивлячись на значну увагу дослідників до цієї проблеми, поза увагою залишається ще багато питань, без відповіді на які дуже важко, а то й неможливо управляти розвитком загальноосвітнього навчального закладу. Серед цих питань проблеми правильного визначення місії та цілей загальноосвітнього навчального закладу, роль ціннісного підходу в управлінні школою тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у необхідності навчити керівників і педагогічні колективи шкіл правильно визначати ціннісні підстави своєї діяльності та на цій основі правильно визначати місію й мету загальноосвітнього навчального закладу. Значуща і конкретна мета - найкращий мотиваційний фактор. Успішне управління вимагає ставити цілі, реалізацію яких можна контролювати керівнику і педагогам, а для цього необхідні чіткість, конкретність і визначеність у постановці завдань, можливість контролювання процесу досягнення мети і вимірювання отриманого результату.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Створюючи концепцію загальноосвітнього навчального закладу розробники програми перш за все повинні обговорити й уточнити своє власне розуміння місії конкретної школи. Місію в менеджменті розуміють як «сформульоване твердження щодо того, для чого або з якої причини існує організація, в чому полягає сенс існування організації та її відмінність від інших їй подібних» [2].

Правильне визначення місії керівниками навчальних закладів має надзвичайно важливе значення, оскільки вироблені на її основі цілі є головними критеріями прийняття управлінських рішень. Без визначення місії як головного орієнтира керівники не мали б основи для прийняття рішень і спиралися б лише на свої власні індивідуальні цінності, в результаті - величезне розпорошення зусиль, а не розуміння необхідності досягнення єдиної мети, що має істотне значення для успіху будь-якої організації [9].

Часто місія школи здається її керівникам очевидною - дати дітям знання, у відповідності до освітніх стандартів, або підготувати дітей до майбутнього дорослого життя, чи забезпечити розвиток особистості учнів. Але це занадто спрощений підхід до визначення місії. Сформульована таким чином місія не може виконувати свого призначення і тому втрачає будь-який сенс.

Отже, правильно визначена і сформульована місія служить:

- по-перше, засобом, що представляє школу у зовнішньому середовищі та формує її імідж, визначаючи, до чого прагне школа, в чітких інтересах вона діє і що для цього готова робити;

- по-друге, засобом інтеграції колективу школи, формування командного духу, визначаючи сенс спільної діяльності, стаючи основою для формування організаційної культури школи [9]. Організаційну культуру в менеджменті розуміють як сукупність норм і цінностей персоналу.

Місія школи конкретизується в її цілях. З огляду на принципову важливість поняття «мета», а також плутанину з його трактуванням у науковій літературі і практиці управління, зупинимось на ньому спеціально.

Мета за своїм змістом - це образ бажаного результату. У цьому випадку вона як би подібна до мрій, прожектів тощо. Але на відміну від них, мета - це образ результату, по-перше, з чітко фіксованим часом його отримання, по-друге, співвіднесений з можливостями його отримання до необхідного терміну, по-третє, мотивуючий суб'єкта діяти у напрямку його досягнення (декларуючи мету, суб'єкт може прагнути отримати і зовсім інший результат, в цьому випадку декларована мета є псевдометою), по-четверте, мета є операційно визначеною (верифікованою), тобто поставлена таким чином, що завжди можна порівняти фактично отриманий результат з очікуваним.[9]

Здійснюючи проектування цілей конкретної школи слід мати на увазі, що ні наука, поки що, ні практика не можуть запропонувати найкращий підхід для їх визначення. Будь-який підхід повинен відповідати прогресивним тенденціям в освіті та можливості відобразити об'єктивні потреби розвитку учнів. Але крім відповідності потребам цілі повинні бути реалістичними, тобто вони мають відповідати зовнішнім обмеженням і внутрішнім можливостям школи. Якими б привабливими, наприклад, не були цілі розвивального навчання, може виявитися, що їх досягнення для конкретної школи в запланованій перспективі може бути непосильним.

Але посилення на об'єктивні труднощі не може служити достатньою підставою для відтворення застарілої педагогічної практики. Школа зможе виконувати своє високе призначення, якщо сама виявиться здатною навчатися використовуючи наявні для цього можливості і ресурси. Задекларована, в Законі «Про освіту» орієнтація на розвиток особистості учнів має нарешті стати справжньою метою діяльності школи. Тому, визнаючи сьогодні можливими різні цільові орієнтації школи, ми пропонуємо варіант цілей особистісно-орієнтованої освіти, що спирається на загальнолюдські цінності демократичного суспільства.

Здійснюючи визначення загальних цілей школи необхідно керуватися правилами цілепокладання, запропонованими Г. Кунцом і О. Доннел. Їх зміст полягає в тому, що опис загальної мети організації повинен містити формулювання кінцевого результату діяльності; будь-яка спільна мета повинна бути поділена на підцілі, досягнення кожної з яких є умовою отримання позитивного підсумкового результату; при формулюванні цілей різних рівнів необхідно описувати бажані результати, а не способи їх досягнення; підцілі повинні бути узгоджені між собою, але при цьому за змістом діяльності вони мають бути незалежні одна від одної і не містити в собі загальних частин; завдання з досягнення підцілей необхідно сформулювати як перелік робіт, що можуть бути виконані у визначені терміни. Як правило, близькі цілі сильніше спонукають людей до роботи. За наявності конкретної і близької мети слабкіше спокуса відкласти її виконання на невизначене майбутнє [8, С.301].

Однак, як показує практика, лише певна частина керівників шкіл переконана в тому, що школи, якими вони управляють, потребують серйозних змін і, що зміни повинні стати в школі постійними. Ще багато є таких, хто вважає головним своїм завданням в сьогоденних умовах зберегти хоча б те, що є. Вони можуть навести десятки аргументів на користь того, що будь-які серйозні зміни в їхніх школах сьогодні неможливі. Але ми вважаємо це серйозною помилкою, адже всі обмеження нашого розвитку як і розвитку навчального закладу, знаходяться в нас самих і там же знаходяться й основні його можливості. Крім того, далеко не всі, навіть серед досвідченіших керівників, здатні правильно визначити місію, мету та визначити ціннісні підстави освітньої діяльності школи.

Працюючи над статтею, ми спробували ознайомитись в Інтернет із сайтами загальноосвітніх навчальних закладів м.Києва, з тим, щоб з'ясувати які ж цілі діяльності визначені їх керівниками. Ознайомлення з інформацією, що розміщена на сайтах 90 шкіл показали, що майже 80 з них на сайті розмістили лише інформацію про адресу навчального закладу, декілька його

фотографій та прізвища, імя та по-батькові керівників школи. Аналіз матеріалів іншої частини шкіл показав, що правильно визначати цілі діяльності школи вміють далеко не всі. Наведемо декілька прикладів з нашого дослідження.

ЗНЗ 1. Основне завдання: Створення у гімназії умов для всебічного розвитку особистості учнів, формування суб'єктивних якостей, які забезпечили б їй самовизначення, самореалізацію та досягнення успіху у житті.

Здається, все має бути дуже просто: місія – мета – завдання. Але вже на першому прикладі бачимо зовсім інше, - головне завдання. Виникає ряд запитань. Що це за суб'єктивні якості? Чи часом не ті, що забезпечують суб'єктивний підхід до оцінки будь-яких подій і явищ нашого життя, коли людина не рахується ні з чією думкою тощо.

ЗНЗ 2. Завдання і проблеми, над якими працює заклад.

“Удосконалення навчально – виховного процесу з метою формування всебічно розвиненої особистості (??? автор) з глибоко усвідомленою громадською позицією, почуттям національної самосвідомості.”

Підпроблеми:

1. Вдосконалення навчально – виховного процесу на основі впроваджень науки і техніки, культури, нових технологій навчання, інтеграція знань, умінь і навичок учнів під час вивчення циклів предметів, окремих їх розділів, а також врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення.

Завдання: 1. Поставити на науковий рівень інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу.

Завдання 2. Забезпечити диференційний підхід до кожного вчителя, враховуючи при цьому фахову майстерність і його творчий потенціал.

По-перше, мету не визначено. По-друге, школа відстала від життя майже на 20 років, адже метою освіти в Україні визначено розвиток

особистості як найвищої цінності суспільства тощо (див. Закон України «Про освіту»). По-третє, формулювання мети як «формування всебічно розвиненої особистості» є не правильним і недосяжним в принципі. Ось як про це пише доктор психологічних наук В.С.Лазарев у своїй монографії «Системное развитие школы»: «Формулювання «всебічний і гармонійний розвиток особистості» не може виконувати функцію мети, оскільки має низку недоліків. По-перше, така мета є неісторичною (її можна проголошувати скільки завгодно років безвідносно до стану суспільства). По-друге, така мета не підлягає верифікації (порівнюючи бажані й фактично досягнуті результати, не можливо визначити, чи досягли ми «всебічності» і «гармонійності» випускників школи, а якщо ні, то наскільки далекі ми від цього. По-третє, така мета є нереалістичною (за обмеженого кола предметів, що викладаються у школі та асоціативно-репродуктивного способу навчання вона в принципі є недосяжною)» [9, С.253].

Однак, є сайти таких шкіл як, наприклад, ЗОШ 182 м.Києва, де мета школи визначена чітко і правильно. Цитую дослівно: «Ми цінуємо успіх дитини в будь-якій сфері: математики, літератури, мистецтва, спорту... Сьогодні школа ставить **за мету** навчити дітей відповідальності за себе і за світ навколо, приймати самостійні рішення, **жити за законами Добра і Совісті**. Суть спільної діяльності педагогів, батьків та учнів – завтра нашої України».

Браво директор ЗОШ №182 м.Києва! Якщо б всі наші школи та інші установи і заклади мали подібну мету, то побудова демократичного суспільства не була б такою важкою і проблематичною. Повинні ж ми, нарешті, усвідомити, що знання, вміння, навички – це лише засоби для досягнення головної мети - виховання чесною і порядною людини! А професіоналізм – це вже потім! Ринок, в якому всі обманюють всіх, є аморальним, саме такий ринок сприяє тому, що результати діяльності багатьох людей складаються в кишені окремих, тому він і не забезпечує нам європейської якості життя та не має необхідної інвестиційної привабливості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Моральні, естетичні, громадянські цінності є першоосновою якісної освіти. Які цінності ми зможемо прищепити дитині в школі, вдома, в соціумі, - так дитина і буде жити. Без цінностей і цілей жодна людина не зможе жити повноцінним життям, саме звідси алкоголізм, наркоманія, асоціальна поведінка тощо. Дія (вчинок) проти совісті, порушення моральних законів (тобто цінностей) - найбільше нещастя як для долі однієї людини, так і для історичної долі всього суспільства. Ціннісні орієнтації як інтегральні, системоутворюючі характеристики особистості педагогів і учнів є стрижнем освітнього процесу. Усвідомлення цінностей та їх реалізація дають учням можливість сформуватись як особистість, відчувати задоволення від навчання і праці. Цінності вчителів значною мірою визначають цінності школи у цілому та її культуру. Вони багато в чому визначають професійні дії педагогів, їх поведінку, а відтак, і результати діяльності навчального закладу. Тому вивчення цінностей педагогів, створення умов для реалізації гуманістичних цінностей та правильне визначення місії, мети і ціннісних підстав діяльності школи є найважливішим завданням керівників школи.

Список використаних джерел:

1. Белинская Е. Система ценностей личности в перспективе толерантности. [Електронний ресурс]. – Век толерантности. 2006, Выпуск 5. Режим доступа до журналу: <file:///D:/Мої%20документи/Наукова%20тема/ВЕК%20ТОЛЕРАНТНОСТИ%20%20N%205.htm>
2. Виханский О.С., Наумов О.И. Менеджмент / О.С.Виханский, О.И.Наумов — М. : 1995. - С. 156.
3. Вишнякова Н.Ф. Креативная акмеология. Психология высшего образования : Монография: В 2 т. - 2-е изд., доп. и перераб. - Минск: Дзбор, 1999. -ТІ. Психология развития творческой личности взрослого человека. - 238 с.

4. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию : учеб. пособие для вузов / С. И. Гессен.– М.: Школа-пресс, 1995. – 462 с.
5. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления : Пер. с англ. Н.М. Никольской / Под ред. Н.Д. Виноградова. - М. : Совершенство, 1997. - 208 с.
6. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Галина Василівна Єльнікова ; Держ. академія керівних кадрів освіти. – К., 1999. – 303 с.
7. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие для студ. высш. пед учеб. заведений / В. И. Загвязинский, Р. В. Атаханов. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2005. – 208 с.
8. Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / Г. Кунц, С. О’Доннел. – М.: 1981. – С.301.
9. Лазарев В. С. Системное развитие школы / В. С. Лазарев. - М. : Пед. о-во России, 2002. - 304 с.
10. Мескон М. Основы менеджмента : пер. с англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. - М. : Дело, 1994. – 701 с. – (Зарубежный экономический учебник).
11. Пилиповский В.Я. Поиски новой модели школьного образования в США : Сб. Прогностические модели систем образования в зарубежных странах. — М. : 1994. — С. 43 — 61.
12. Поташник М. М. Шкільне управління : сутність, призначення, наукові основи, проблеми / М. М. Поташник, А. М. Мойсєєв // Підручник для директора. - 2003. - № 2. – С. 3-29.
13. Поташник М. М. Требования к современному уроку. Методическое пособие / М. М. Поташник. - М. : Центр педагогического образования. - 2007. - 272 с.

Annotation: The article presents a relationship between values, mission and goal of the school activity. The author describes typical errors, which permitted school administrators to define the mission and goals of schools.

Keywords: values, mission, purpose, school

Аннотация: В статье раскрыты взаимосвязь между ценностями, миссией и целью деятельности общеобразовательного учебного заведения. На конкретных примерах показаны типичные ошибки, допускаемые руководители школ определяя миссию и цели деятельности общеобразовательного учебного заведения

Ключевые слова: ценности, миссия, цель, среднее общеобразовательное учебное заведение